

Det skandinaviske naturforskermødes udflugt til Roskilde 1847

Et billede og dets historie

Af Gorm Bruun Hansen og Claus Helweg Ovesen

I den nye udstilling på Roskilde Museum hænger et meget interessant og nationalt betydningsfuldt maleri fra 1895: "Det skandinaviske Naturforskermødes udflugt til Roskilde 1847" af Erik Henningsen. Det er fint indrammet i en gulddalderamme og måler 77 x 69 cm.¹

Festsalen i Københavns Universitets hovedbygning på Frue Plads er udsmykket med 7 store vægmalerier, der skildrer vigtige begivenheder i universitetets historie. Kommer man som roskildenser i festsalen, er der et af disse billeder, som straks tiltrækker sig ens særlige opmærksomhed. Motivet er nemlig fra Palæets gård ved siden af domkirken. Man ser en del af Palæets vestlige fløj og videre over til domkirkens sydside med en del af koret, Fredrik den 5.s kapel med den karakteristiske kuppel og kirkens sydlige tårn. Hele scenet er svøbt i et smukt sommeraftenlys. I gården er mange fint klædte herrer forsamlede lyttende til en taler på den flagsmykkede talerstol.

Ligheden med maleriet i Roskilde-eje med samme titel er slående, men alligevel er der en del forskelle.

Motivet for billederne er velkendt og skildrer en fest, der afsluttede en udflugt til Roskilde for det nordiske naturforskermøde, som holdtes i København i juli 1847. Billedet er gengivet og beskrevet mange gange i forbindelse med Københavns Universitets historie, dansk videnskabs historie, og pga. stedet er det også med i fremstillinger af Roskildes historie, bl.a. med en fin omtale i "Jul i Roskilde" 1946.

I det følgende vil vi redegøre for historien bag Roskilde-versionen samt undersøge forskellene mellem de 2 versioner.

Det var en testamentarisk gave i 1987, som gjorde, at billedet kom i kommunens eje. I de første år derefter hang det på borgmesterens kontor, efter udflytningen af rådhuset til Køgevej er det indgået som en del af Roskilde Kommunes Kunstforenings kunstværker, som kan ophænges eller udstilles i kommunens institutioner, evt. på skift. Det er oplagt,

Claus Helweg Ovesen, f. 1945, cand.scient. (biologi). Har arbejdet i stat, amt, Kalundborg Museum samt RUC med naturfredning og natur- og kulturvejledning. Desuden frivilligt arbejde indenfor naturvejledning og kunstformidling.

Gorm Bruun Hansen, f. 1947, pens. gymnasielektor. Lokalhistorisk forfatterskab.

at et kunstværk med dette emne og denne scene hører godt hjemme i Roskilde, når nu det endelige – egentlige – kunstværk ikke kan flyttes fra Københavns Universitet.

*Erik Henningsen:
Naturforsker mødets
udflugt til Roskilde,
14/7 1847. (77 cm x 69
cm). Skitse. 1895.
Tilhører Roskilde
Museum. Foto: Trine
Sejthen, ROMU.*

Gavegiveren var enken efter Vagn Jensen (1901-1984), som indtil 1969 var den sidste direktør for Roskilde-virksomhederne The Dominion Belting og Hans Winthers garverier. Han var meget aktiv indenfor rosporten og spejderbevægelsen i Roskilde og på landsplan.² Vi ved ikke, hvordan billedet er kommet fra maleren Erik Ludvig Henningsen til Vagn Jensen.

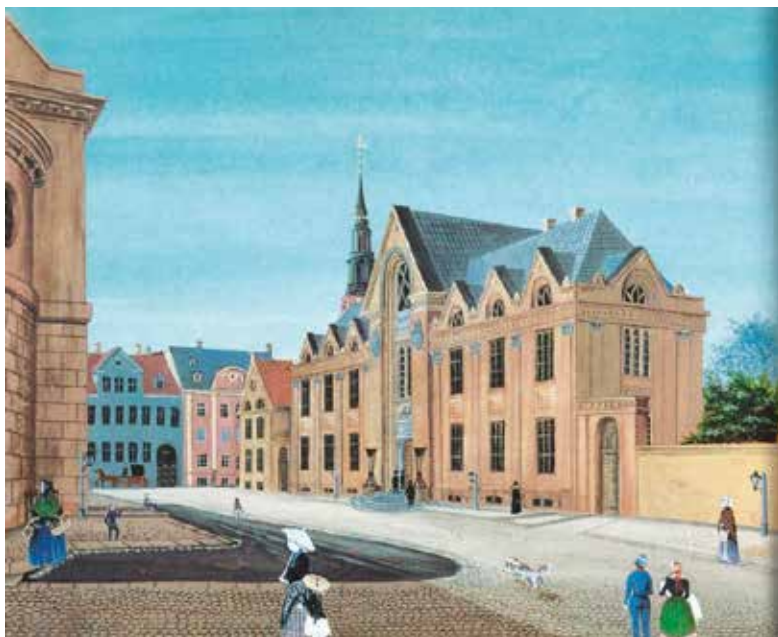

Universitetsfestsalens udsmykning

Universitets nuværende hovedbygning, som blev tegnet af Peder Malling, stod færdig 1836, hvorefter man begyndte at diskutere dens udsmykning, hvilket blev en langvarig affære. 1843 blev det afklaret, at forhallen skulle udsmykkes først, og i 1853 havde malerne Constantin Hansen og Georg Hilker samt billedhuggeren H. W. Bissen afsluttet den kunstneriske udsmykning af forhallen og trapperummet med

*Erik Henningsen:
Naturforsker mødets
udflugt til Roskilde,
14/7 1847. Københavns
Universitets festsal,
(390 cm x 445 cm),
1896.*

Københavns Universitets nybygning, gouache af P. C. Rosengreen, 1860.

klassisk inspirerede skildringer af videnskabernes og kunstens guder Pallas Athene og Apollon fra den græske mytologi.

Derefter gik man i gang med festsalen, men det kom til at vare mange år med en del kommissionsarbejde og diskussi-

Universitetets forhal og trapperum med Constantin Hansens og Georg Hilkers malerier samt H. W. Bissens skulpturer. Kunst på Københavns Universitet, s.4-5.

oner. Vilhelm Marstrand, som da havde malet de 3 store billeder i Christian d. Fjerdes kapel i Roskilde Domkirke, færdiggjorde i 1871 hovedbilledet over talerstolen forestillende Universitets indvielse 1479. Han var forberedt på at male yderligere 2 billeder, men døde, hvorefter hans elev Carl Bloch malede de 2 felter med Hans Tausen, som beskytter biskop Roskildebispen Joakim Rønnow, og Tycho Brahe, som modtager den skotske konge Jakob VI på Hven. De 2 malerier blev færdige henholdsvis 1876 og 1878³. Så manglede de 2 korte endevægge, men nu gik arbejdet igen i stå trods flere kommissioner og forslag, bl. a. fremkommet i forbindelse med jubilæumsåret 1879.

I 1883 nedsatte Konsistorium et udvalg til at finde en løsning på de resterende murflader. Det kom til at bestå af filologen J. L. Ussing, historikeren Edvard Holm og kunsthistorikeren Julius Lange. De foreslog en åben konkurrence, da der ifølge udvalget var mange talentfulde malere, som kunne påtage sig det ønskede figurmaleri i stort format. Konkurrencedeltagerne skulle melde ind med skitser til følgende 4 emner fra universitetets og den danske videnskabs historie: a) Studenternes indsats under Københavns belejring 1658-59, b) den unge Peder Schumacher, senere kendt som Griffenfeldt, c) Holberg overværer prøver på Den politiske kandestøber, samt d) "Modtagelsen ved Landingsbroen af de norske og svenske Naturforskere ved det nordiske Naturforskerskermøde 1847 i København". Således skulle alle universitetets fakulteter være dækkede med billedemner.

Konsistorium mente derimod, at man kunne undvære konkurrencen og lade Carl Bloch udføre alle 4 malerier. Denne tilbød at male Schumacher-billedet, men ikke flere. Det færdiggjorde han i 1888, hvorefter der blev udskrevet konkurrencer om de sidste tre med nye bedømmere og med faldende interesse blandt kunstnere for at deltage. Vilhelm Rosenstand fik så tildelt de to første opgaver og gjorde dem færdige i 1890 og 1892.

Det afsluttende billede

Det gav nu ikke længere nogen mening at udskrive en åben konkurrence om det sidste motiv med naturforskerskermødet. I 1893 fik rektor de tre ovennævnte professorer til at redefinere emnet for det tilbageværende maleri til en scene fra naturforskerskermødet 1847 hvor "hele Mængden af Datidens nordiske Berømtheder på Naturvidenskabernes Omraade havde været repræsenteret. " Udvalget skulle også pege på de

Universitetets festsal i dag.

kunstnere, man ville indbyde. På rektors koncept til henvendelsen til de tre professorer er 6 kunstnernavne nævnt lidt sjusket: P.S. Krøyer, Erik Henningsen, F. Henningsen, Jerndorff, Carl Thomsen samt Helsted. Tuxen, som ikke var nævnt på "dosmersedlen", takkede ja, Thomsen nej, Jerndorff opstillede nogle betingelser bl.a. længere tid for at deltage, medens Krøyer meddelte, at han ville forsøge.

30/4 1894 meddelte rektor de 3 udvalgsmedlemmer Ussing, Holm og Julius Lange, at han havde "...rettet en henvendelse til de Herr. figurmaler E. Henningsen, professor F. Henningsen, professor Jerndorff, genremaler Krøyer, genremaler C. Thomsen og professor L. Tuxen om i den anledning at deltage i en konkurrence over emnet "En Scene fra det store skandinaviske Naturforsker møde i Kjøbenhavn 1847," saaledes at scizzer, der for hver kunstner honoreres med 500 kr., ville være at indsende til udvalget inden dette aars udgang." Forinden var der blevet afsat 3000 kr. på finansloven til udførelse af den sidste udsmykning af festsalen.

Kultusministeriet og rektor nedsatte allerede 25/1 1895 endnu et bedømmelsesudvalg til at vurdere de indkomne skitser til det sidste billede. Der drejede sig om de ovenfor nævnte professorer Ussing, Holm, Julius Lange og som nye kunstmalerne Otto Bache og Julius Exner.

Ussing indkaldte som ældste medlem til møde 2/2 kl. 14.00 i festsalen. Her nåede de 5 mænd hurtigt frem til følgende konklusioner:

"...tillader udvalget sig at foreslå konsistorium at overdrage udførelsen af maleriet til hr. Erik Henningsen, dog således at festtalen ikke bliver Grundtvig men H.C. Ørsted. Tillige forventes det, at kunstneren vil tage hensyn til de bemærkninger, som de kunstnere, der var medlem af udvalget, måtte gøre, og med hensyn til valget af de personer, der skulle partitionere, conferere med de af Konsistorium dertil forordnede medlemmer".

"Tillige måtte det ønskes, at...vel genreagtige på enkelte steder i billedet kunne blive trængt tilbage og kunstneren anmodes med hensyn till visse dele af kompositionen – særlig den venstre side af forgrunden – at rådføre sig med... Et mindretal af udvalget (Lange) fandt, at professor L Tuxen i sin indsendte skizze bedst havde truffet emnets betydning og den tone som kunne anstås i et billede på denne plads."⁴

Rektor og konsistorium bifaldt allerede 5. februar 1895 udvalgets indstilling og anmodede Erik Henningsen at samarbejde med professor Ussing fra udvalget om billedets endelige version. Faktisk havde kun Erik Henningsen og L.

De syv vægmalerier i festsalen.

Fire af Erik Henningsens kendte malerier.

Tuxen indsendt konkurrencebidrag, Tuxen endda først 4. januar 1895.

Det er altså på grundlag af billedet i Roskilde-eje, som også må siges at være et særdeles grundigt forarbejde, at Henningsen vinder opgaven med det store billede af naturforsker mødet i festsalen.

Erik Henningsen gik derefter i gang med det endelige maleri på festsalens væg. Han rekvirerede adskillige malerier og buste af de deltagende personer fra de 3 lande – stort set alle var jo nu døde. Udgifterne til transport af de lånte værker betalte universitetet sammen med opvarmning af salen om vinteren og etablering af stillads inde i salen. Sommeren 1896 kunne maleriet så præsenteres offentligt.⁵

Erik Ludvig Henningsen (1855-1930) var i sin samtid en meget kendt og anerkendt maler og illustratør. Han var en naturalistisk figurmaler, dvs. at motiver med mennesker dominerer hans arbejder. Hans produktion er stor, og en del af hans billeder er i dag nok mere kendte for deres motiv end for deres kunstner – det gælder f.eks. "En agitator på Fælled", "Foredrag på Askov Højskole" og "Sat ud".

Det er klart, at en opgave som udsmykningen af universitetets festsal med et billede i monumentalformat kun er blevet tilbudt kendte kunstnere, der allerede havde vist evner indenfor figur fremstilling som f.eks. Laurits Tuxen, P.S. Krøyer og netop Erik Henningsen. Denne må siges lidt uretfærdigt at være gledet bagud i kunsthistorisk anseelse. Hans billeder er både dygtigt malede og viser ikke sjældent social forståelse og undertiden også humor, som f.eks. i hans i dag nok mest kendte værk "Den tørstige mand", som stadig bruges som reklame af Tuborg. For universitetsbilledets vedkommende må man bl.a. beundre det liv, Henningsen formåede at give de afdøde hædersmænd på det store billede, og hans opfindsomhed i valg af omgivelser og komposition.

Naturforskerudflugten 1847

De skandinaviske naturforsker møder blev holdt fra 1839 på skift mellem de 3 lande startende med Göteborg. Derved var de udtryk for den voksende skandinaviske fællesskabsfølelse, hvor sårene fra Englandskrigen, Kiel-freden og tabet af Norge til den svenske konge var ved at heles. Møderne var selvfølgelig også udtryk for naturvidenskabernes voksende betydning i tiden.⁶

Parallelt hermed blomstrede den politiske skandinavisme. Højdepunktet her var studentermødet i København i juni

1845, hvor ca. 500 svenske og norske studenter deltog. Orla Lehmann holdt en af sine begejstrede taler i Christiansborg Ridehus, hvor han piskede stemningen op. Samme Lehmann holdt i øvrigt også en stor tale ved afslutningen på naturforsker mødet 1847. Skandinavisk Selskab blev dannet 1843 med H.N. Clausen og Carl Ploug som ledende skikkelser. Disse to blev også drivende kræfter i udflugten til Roskilde 1847 og holdt begge taler under middagen i Palægården.

Naturforsker møderne kom meget tøvende i gang, da de ledende svenske og norske naturvidenskabsmænd var noget afvisende, men møderne 1840 i København, 1842 i Stockholm samt i Christiania i 1844 fik større og større tilslutning og succes. Alle var med stor kongelig bevågenhed og støtte, og det selskabelige islæt viste sig at være vigtigt, bl.a. med en del udflugter, sammenkomster og middage. De ledende personer var H.C. Ørsted fra Danmark, kemikeren Jens Jacob Berzelius fra Sverige og astronomen Christopher Hansteen fra Norge.

I 1847 satte København alle sejl til, da man mødtes 12-18. juli. Der blev afholdt fælles sessioner i Universitetets festsal samt 6 sektioner i forskellige auditorier på universitetet, på Polyteknisk Lærerranstalt og i Botanisk Have. De splinter nye etableringer Tivoli og Casino blev vist frem for gæsterne flere gange.

I alt deltog 468 i naturforsker mødet, 275 danskere, 91 svenskere, 34 nordmænd, 68 fra Slesvig-Holsten samt 8 fra andre

De svenske og norske studenter ankomst til studenter mødet i København 1845. Jørgen Sonne 1847.

*Festklædt publikum i Palægården til Operakonzert med spising.
(Foto: Claus Helweg Ovesen).*

lande. De fleste danskere var selvfølgelig fra København, men fra Sjælland udenfor København mødte 29, heraf 5 fra Roskilde: lægerne A. Gøriche og Chr. Reck, begge boende på Bidstrupgård altså Sct. Hans, den kendte Roskilde-læge C. K. Schiøtz, justitsråd og conchyliolog H. D. Grove, samt adjunkt ved Roskilde Katedralskole P. D. Broager. Denne var elev af H. C. Ørsted og senere del af hans omgangskreds. Han var en anerkendt lærer i matematik og tysk, selvom han åbenbart kunne være noget kantet. P. D. Broager, som var krøbling p.g.a. en voldsom ulykke i barndommen, var en kendt og meget aktiv borger i Roskilde.⁷ Derimod deltog ingen fra den øvrige del af det område, vi senere kender som Roskilde Amt.⁸

Den skandinaviske Forening ved dets formand, den kendte teolog og nationalliberale politiker H. N. Clausen, inviterede hele selskabet til Roskilde. Byen var på det tidspunkt et slags politiske centrum med de rådgivende stænderforsamlinger, som var den nationale og liberale oppositions håb om en demokratisering af landet. I byen foregik også andre politiske aktiviteter og møder i samme periode. Roskilde var også symbol på en århundredlang tradition med domkirke, kongebegravelser m.m., herunder "unionsdronningen" Margrethes sarkofag. Blot en måned før var kongeriget (og

Skandinaviens) første jernbanelinje indviet af Christian d. 8., et symbol på fremtiden. Det gjorde også transporten af de mange deltagere lettere og hurtigere.

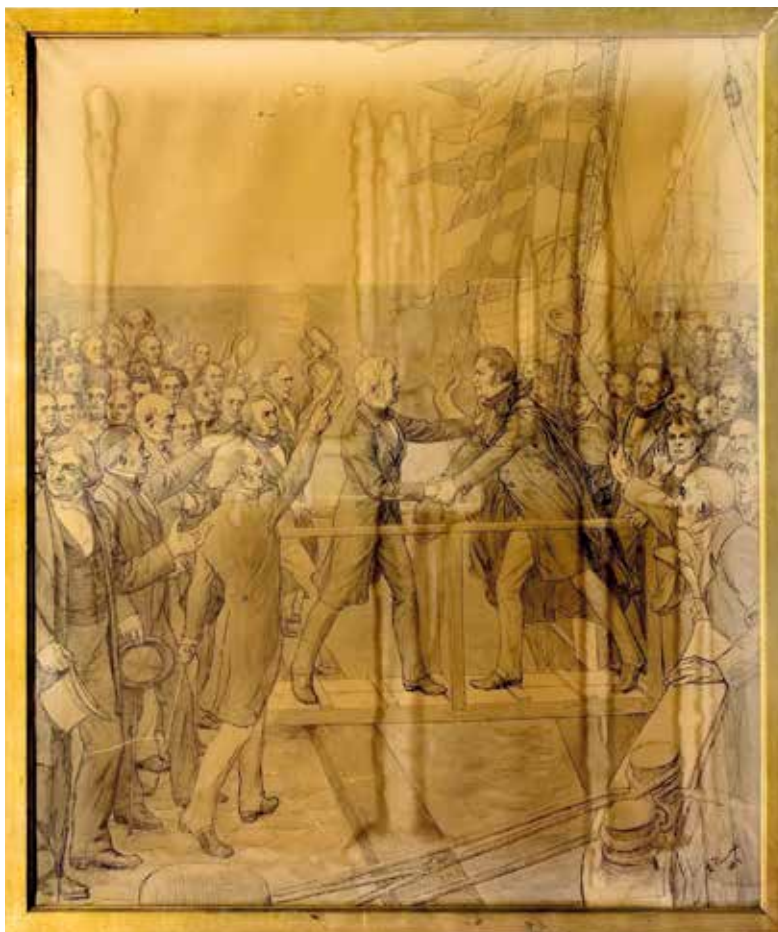
Onsdag d. 14. juli⁹ forlod deltagerne København kl. 16.30 og ankom til Roskilde Station 17.30. Der var festligt modtagelse ved den lokale sangforening. Derpå gik man til Domkirken, hvor der igen var taler og sang samt turistomvisning, hvorefter der blev tid til lidt spadsering "i omegnen". Deltagerne samledes så i den festligt udsmykkede Palægård, hvor der var dækket op til middag med vine. H.N. Clausen bød velkommen, Under middagen sang man tre til lejligheden digtede sange, bl.a. en munter drikkevis af N. F. S. Grundtvig, som også holdt en vittig tale om forholdet mellem naturforskere og historikere. Der var 9 andre taler, som alle mundede ud i skåler. Naturforskerne var i absolut mindretal blandt de talende skønånder. Således var H. C. Ørsted ikke på talerstolen. Grundtvig og nogle andre måtte bryde op for at nå det ordinære tog kl. 21.00, medens de øvrige lige nåede en ekstra spadseretur i den dejlige sommernat, inden de tog ekstratoget til København ved midnatstid. Ifølge Berlingske Tidende var der ca. 600 deltagere i udflugten incl. gæster og damer. De har fyldt godt i Palægården. Forberedelserne til turen og festen i Roskilde hører vi intet om, men de må have været betragtelige.

Berlingske Tidende slutter sit lange og fyldige referat af udflugten til Roskilde: *"Saaledes endte da denne Fest, der i enhver henseende var særdeles smukt arrangeret og begunstiget af det deiligste Sommervejr, og den ved samme herskende munterhed, Gemytlighed og Loyalitet vil vist skaffe den en varig Plads blandt de mange – de haabe vi – behagelige Minder, som vore Gjester medbringe herfra til deres Hjem."*¹⁰

Erik Henningsens konkurrencebidrag

Efter at vi har undersøgt Erik Henningsens maleris tilblivelse og fortalt om naturforsker mødets udflugt til Roskilde, kan vi nu sammenligne de to versioner. Herunder kan vi inddrage det andet konkurrencebidrag af L. Tuxen samt et antal bevarede og kendte skitser fra Henningsens hånd.

Henningsens maleri fra 1894, der som nævnt er i Roskilde kommunes eje, er utvivlsomt det, som han vinder universitetsopgaven med. Sammenligner man med Tuxens tegning af Ørsted og hans følges modtagelse af det nordiske mødes gæster, forstår man – måske lidt bagklogt – hvorfor det er Henningsen, der vinder. Man kan for så vidt sige, at det er

*Laurits Tuxens udkast
til udsmykning i
Universitetets festsal,
1895. Danmarks
tekniske Museum.*

Tuxen, der mest direkte kommer med et bud på udformning af det oprindeligt formulerede motiv med Ørsted i spidsen for dansk modtagelse af den svenske kemiker Berzelius og de øvrige, nordiske deltagere til mødet. Dette blev også fremhævet af én af bedømmelsesudvalgets 7 medlemmer, der pegede på Tuxen til at udføre billedet i festsalen. Men der har åbenbart hos flertallet været stemning for at gå videre med Henningsens grundigt udarbejdede forslag. Han havde bemærket, at konkurrenceoplægget var blevet bredere formuleret og ændret den skildrede begivenhed fra at være det officielle naturforskermøde til at være den sociale udflugt og fest og dermed flyttet scenen fra København til Roskilde.

Henningsen har med det valgte motiv en smuk – geografisk og historisk korrekt – scene for sit billede og mulighed for at samle de mange personer med fælles opmærksomhed rettet mod en taler, som det er tilfældet. Som roskildenser

kan man kun glæde sig over, at Palæets vestfløj og domkirkens sydside i juli-aftenens sol bliver ramme for skildringen. Skandinavismen bliver ligeledes trukket frem dels med de 3 faner, heraf de norske og svenske med unionsmærker i hjørnerne, dels med gravkirken for Margrethe, skaberen af Kalmarunionen.

Roskildebilledet er så grundigt udarbejdet, at man knapt nok vil kalde det en skitse. Der er tale om et gennemført, første udkast til universitetsbilledet. Hovedelementerne i motivet med forsamlingen ved bordene lyttende til en taler på den flagsmykkede talerstol, udsigten til en del af Palæet og videre til domkirken er da også brugt stort set uændret i det store universitetsbillede.

Allerede under arbejdet med Roskildebilledet må Henningsen have været grundigt bekendt med festen og dens deltagere. Mange af personerne har således tydelig portrætlighed: Ørsted, Grundtvig, Jap. Steenstrup, J. F. Schouw, norske Hansteen i forgrunden til højre m.fl. Forud for Roskildebilledet må der formodes at være gået tegnede og måske også malede, løsere skitser, som desværre ikke synes bevaret, og som vi i hvert fald ikke har fået kendskab til. På vejen mod det store billede har Henningsen derimod flere skitser til både dele af kompositionen og mange portrætforarbejder.

Det genremæssige nedtones

I detaljerne er der ændret en hel del fra Roskilde-billedet til det store i universitetssalen, således som Henningsen også fik instruks om af bedømmelsesudvalget. Han skulle konsultere de 2 malere i udvalget samt de dertil udpegede videnskabsmænd fra universitetet. Resultatet blev, at Henningsen indskrænkede antallet af deltagere fra ca. 30 på udkastet til 25 på det færdige resultat. Til gengæld er det muligt at identificere alle 25, medens en del af de 30 på skitsen kun er let skitserede uden portrætlighed.

Henningsen havde fra bedømmelsesudvalget fået instruks om at nedtone det genremæssige i vinderforslaget fra 1894, hvilket medførte forsvinden af ret charmerende detaljer som den vinskænkende herre, der fylder godt til højre i forgrunden, af de to små blomsterpiger i hvide kjoler i mellemgrunden og tre glade studentersangere med sorte huer i baggrunden foran den nordligste kvist på Palæets vestfløj. I forgrunden forsvinder det ene bord næsten, og nogle af hovedpersonerne grupperes så om kun et bord. Dannebrog, som vejede fra domkirkens ene tårn på Roskildebilledet, for-

FORTEGNELSE OVER PORTRÆTERNE PAA NATURFORSKERMØDET

svinder. De lidt rå udendørsstole og bænke erstattes af finere selskabsstole. Til gengæld sætter Henningsen blomster på bordet og planter et ekstra træ foran Palæets vestfløj. Men alt peger på at fremhæve de 25 portrætterede.

Den nordiske faneborg omkring talerstolen kommer til at fylde mere i universitetsbilledet og placeres her på begge sider af talerstolen. I såvel Roskilde- som Universitetsbillederne har Henningsen malet sin baggrund med domkirken og Frederiks V's kapel set fra et lidt højere stade end selve Palægården. Man ser således tydeligt det halvrunde østvindue i Harsdorffs bygning, som faktisk ikke kan ses, når man står midt i gården.

Persongalleriet

Erik Henningsen var jo blevet pålagt at konferere med udvalgte videnskabsmænd fra Universitetet om, hvem der skulle portrætteres og hvordan, og vi kan tydeligt se resultaterne heraf. Det er muligt at identificere 25 personer på Universitetsbilledet, bl.a. takket være en "nøgle", som blev offentliggjort i tidsskriftet Fremtiden kun 1 år efter billedets afsløring, og som derfor må være lavet af eller godkendt af maleren.¹¹ Der er færre personer, som kan identificeres på Roskilde-billedet, men alle disse kan genfindes på Universitetsbilledet.

Der har givetvis været et ønske om, at de gæstende broderlande blev repræsenteret på billedet med nogle af deres naturvidenskabelige berømtheder. Fordelingen mel-

"Nøgle" til identifikation af personerne på maleriet (Syv foto-gravurer).

Kemikeren Jacob Berzelius (1779-1848) var også internationalt den kendteste af de svenske deltagende videnskabsmænd og får derfor en fremtrædende plads i kompositionen. Skitsen med ham, F. G. Sibbern og Jap. Steenstrup er især interessant, fordi Berzelius i forgrunden, der på mødets tidspunkt er 68 år, på skitsen nærmest ser lidt ældre ud, mens han i universitetsbilledet forynges skønmæssigt 10-15 år og bl.a. her optræder med fuld hårpragt, mens han på skitsen er skaldet. Også Steenstrup ser på skitsen lidt yngre ud, men det er ikke så udpræget.

lem de skandinaviske lande af personer på billedet er som venteligt noget skæv til Danmarks fordel med 16 danske, 6 svenske og 3 norske, men det svarer nogenlunde til nationalitetsfordelingen til selve naturforsker mødet i København.

Grænserne mellem fagene var dengang ikke så skarpe, men vi kan nogenlunde fordele dem således:

1 fysiker (H.C. Ørsted), 2 kemikere (bl.a. svenskeren Berzelius), 1 astronom (nordmanden Christoffer Hansteen), 2 geologer (danske Forchhammer og Johnstrup), 3 botanikere (bl.a. J. F. Schouw og svenskeren d'Agardh som senere bliver teolog og biskop), 4 zoologer (bl.a. Japetus Steenstrup med bredt virke, også indenfor arkæologi og mosegeologi), 7 medicinere samt 1 antropolog.

Det er interessant og særdeles karakteristisk, at vi på billedet også møder andre end naturvidenskabsfolk, nemlig fi-

På en anden skitse er J. F. Schouw og D. F. Eschricht (set fra ryggen) i centrum. Man fæster sig ved sidstnævntes skaldede isse, som i universitetsbilledet er fuldt dækket af hår. Til højre optræder en ung kvinde, som tydeligt hører til serveringspersonalet. Hun var ikke med i konkurrencebilledet, og hun forsvinder igen i universitetsbilledet, nok som reaktion på bedømmelsesudvalgets ønske om at nedtone "det vel genremæssige", men måske også fordi hun optager plads, som der øjensynlig er brug for til afbildning af de naturvidenskabsfolk, som man vil have med.

lossoffen Sibbern og 3 teologer: mødets vært H. N. Clausen, som også var politiker, svenskeren J. H. Thomander samt selvfølgelig N.F.S. Grundtvig. Flere af naturvidenskabsmændene gjorde sig også stærkt gældende på andre områder, således f.eks. J. F. Schouw, som var en af de nationalliberales politiske førere og fremtrædende både i Stænderforsamlingerne i Roskilde 1835-1848 og i Den grundlovgivende Rigsforsamling 1848-49. Vi er stadig i romantikkens tid, hvor grundtanken er enheden mellem natur og ånd. Titlen på Ørstedes filosofiske hovedværk er netop "Ånden i naturen" fra 1849. Nogle af disse "humanister" deltog også i de videnskabelige konferencer. Desuden har vi set, at arrangementerne, bl.a. festtalerne, også blev præget af den politiske situation: skandinavismen og den gryende liberale opposition mod enevælden.

Også H. C. Ørsted optræder på universitetsbilledet noget forynget i forhold til et samtidigt fotografi fra tidspunktet for naturforsker mødet. Det er udtryk for tilladelig kunstnerisk frihed fra Henningsens side, når der nu er gået 50 år efter den afbildede begivenhed.

Henningsen fik af bedømmelsesudvalget direkte instruks om at sætte H.C. Ørsted på talerstolen i stedet for Grundtvig. Det kan vel kaldes en uskyldig historieforfalskning at erstatte Grundtvig som taler med Ørsted, der så absolut var naturforsker mødets hovedperson. Grundtvig talte som nævnt ved festen i modsætning til Ørsted. Henningsen placerer derefter Grundtvig siddende nede blandt tilhørerne. 50 år efter selve den skildrede begivenhed syntes det åbenbart berettiget og naturligt at stille Ørsted på talerstolen i en malerisk skildring, der skal hylde og begivenheden og naturvidenskaben.

På universitetsbilledet er den svenske kemiker Berzelius rykket helt frem i forgrunden til venstre og den norske astronom C. Hansteen til højre ved talerstolen. Vigtige danskere har dog også fine pladser, bl.a. Ørsted på talerstolen, botanikeren og den fremtrædende politiker J. F. Schouw og den alsidige zoolog Japeteus Steenstrup ved bordet i forgrunden. På Roskildebilledet er det formodentlig Hansteen, som sidder helt fremme i forgrunden til højre med en norsk orden, og man ser Steenstrup og Schouw ved bordet til venstre, hvor også Berzelius sidder, men her ikke på en nær så fremtrædende plads, som på universitetsbilledet.

Fra skitser til færdigt maleri

Vi kan på flere punkter følge Erik Henningsens arbejde med den endelige udformning af Universitetets billede ud fra bevarede skitser. Mens vi som nævnt ikke er stødt på nogen af Henningsens formodentlige tidlige skitser forud for indleveringen af udkastet fra 1894 (Roskildebilledet), så er der som forventet mange forarbejder efter 1894 på vej frem mod det store billede i universitetets festsal. Henningsen fik jo også på universitetets regning tilsendt mange portrætter i denne fase.

Forarbejderne falder i tre grupper:

Hele kompositionen i form af dels Roskilde-billedet og dels et senere, mindre forarbejde på Frederiksborgmuseet, som ikke er afbildet her. Dette billede er Henningsens endelige skitse, hvor han viser, hvorledes han har opfyldt bedømmelsesudvalgets henstillinger. Det er stort set identisk med det endelige resultat i Universitetets festsal og må formodes at være det umiddelbare forlæg for udførelsen af billedet i stort format i salen.

Skitser til dele af kompositionen med flere personer og "bi-personer".

Geofysikeren og astronomen Christopher Hansteen har med rette en fremtrædende plads til højre i forgrunden af både Roskilde- og Universitets-billedet. Han er nok den berømteste af de deltagende norske naturvidenskabsfolk.

Chr. Hansteens datter Aasta Hansteen (1825-1908) var maler og kvindesagsforkæmper. Hun har udført et velkendt portræt af faderen i fornem dragt og rigt prydet med ordner. Dette billede, som i dag er i Nasjonalgalleriet, har Henningsen åbenbart kendt, for han har malet en meget levende kopi af Hansteens ansigt efter datterens portræt. Henningsen har skrevet navnet på den portrætterede med rødt øverst til højre – denne praksis med at anføre navnene ser man i næsten alle hans forarbejder til universitetsbilledet. Men mærkeligt nok har han så alligevel ikke brugt sin egen kopi som forlæg for Hansteen-afbildningerne hverken i Roskilde- eller universitetsbilledet, hvor Hansteen ses i profil og genkendes bl.a. på den kraftige næse. Det har desværre ikke lykkedes at finde Henningsens forlæg for disse afbildninger af ham.

Dette dobbeltportræt af teologen H.N. Clausen (t.h.) og zoologen J.C. Schiødt (t.v.) kan tænkes at være baseret på de 2 samtidige, fotografiske portrætter.

Roskilde Museum ejer en portrætskitse med lægen C. E. Fenger og to andre personer, som imidlertid ikke kom med på universitetsbilledet. Det viser, at beslutningerne om, hvem der skulle med på det store billede, øjensynlig ikke har været helt afsluttet, efter at Henningsen fik overdraget opgaven.

Henningsens mange portrætskitser virker for næsten alles vedkommende levende og prægnante – de viser hans dygtighed som figur- og portrætmaler, idet han med næsten 50 års afstand har været henvist til at arbejde efter samtidige eller lidt senere afbildninger af personerne: malerier, tegninger, grafik eller samtidige fotografier.

Afslutning

Hermed slutter ringen. Det er klart, at “Roskilde-billedet” må være den skitse, som Erik Henningsen indsendte til konkurrencen, og som han vandt opgaven på. På den endelige version i København kan man se, at bedømmelsesudvalgets indvendinger tydeligvis er fulgt: H. C. Ørsted står på talerstolen, medens Grundtvig er forvist til en siddeplads længere tilbage. De deltagende naturforskere er bedre promoverede, det genremæssige – “folkloristiske” – islæt er minimeret.

Det er interessant, hvordan billedets tema gradvist ændres: det oprindelige konkurrenceudspil pointerede, at maleriet skulle skildre modtagelsen i Københavns havn, næste udspil udvidede mulighederne til noget fra naturforsker mødet 1847, hvorefter Erik Henningsen flyttede scenen til Roskilde med festen. Derved opnåede han en helt anden scenografi, større muligheder for variation, mulighederne for at inddrage andre personer samt placering af begivenheden i en historisk, national tradition med domkirke, kongebegravelser, kongeligt palæ samt dansk sommernat. Universitetet måtte så holde lidt igen og pointere, at det var en naturvidenskabelig meget betydelig og seriøs begivenhed!

Litteraturliste

- Roskilde bys historie II 1536-1850*, 1998 (afsnittet skrevet af Claus Bjørn)
- Københavns Universitet 1479-1979*, bd. IV, 1980
- Aarsskrift for Københavns Universitet 1895-96*
- Dan Ch. Christensen: *Naturens tankelæser. En biografi om Hans Christian Ørsted*, 2009
- Ada Bruhn Hoffmeier: *Artibus Ingenuis. Roskilde katedralskole gennem tiderne*, 1965
- Kundskabens huse. Kunst på Københavns Universitet*, 2002 (med artikel af Hannemarie Ragn Jensen: "De ældre udsmykninger i Københavns Universitets hovedbygning", s. 7-118)
- Haandbog for Studenter, 1919-20*, udgivet af Studenterrådet, 1919 (med artikel af Francis Beckett: "Malerierne i Universitetets Solemnitetssal", s. 38-50, incl. gengivelse af "nøglen")
- Syv Fotogravurer efter de historiske Billeder i Universitetets Festsal*. Fremtiden. Udgivet med Universitetets og Kunstnernes Tilladelser. 1897
- Jul i Roskilde*, 1946 (med artikel af Otto Andrup)
- Forhandlinger ved de skandinaviske Naturforskere femte Møde, der holdtes i Kiø*

Københavns Universitet ejer et af de bedste portrætstudier af 8 personer, heriblandt kemikeren Jacob Berzelius, algeforskeren C. A. d'Agardh og filosofen F. E. Sibbern. Studiet er blevet brugt direkte til afbildning af de 8 personer på selve universitetsbilledet – på studiet har Henningsen allerede foretaget foryngelsen af Berzelius.

benhavn fra den 12te til den 17de Juli 1847. I Commission i den Gyldendalske Boghandling, 1849, digitaliseret i:
(<http://www.biodiversitylibrary.org/item/197177#page/5/mode/1up>)

Noter

1. Roskilde Bys Historie, 1998, s.270 gengiver billedet og redegør for udflugten. Forfatteren er tilsyneladende ikke klar over, at det drejer sig om en skitse, og at der er store forskelle til det færdige resultat.
2. Kraks blå Bog 1984 samt registerbind.
3. Københavns Universitet, 1980, s. 253f
4. Københavns Universitet. Konsistorium, Diverse kommissioner, Kommissionssager 1853-1895 15.10.01, pakke nr. 1222-01, læg med påskrift: Diverse kommissioner vedr. den kunstneriske udsmykning af Universitetets festsal 1868-1895. Rektors protokol 4/1 1895-23/2 1892. Acta Consistorii 6/2-13/3 1895. Alt i Rigsarkivet. Kundskabens huse. Kunst på Københavns universitet, 2002, s.99-108.
5. Aarskrift for Københavns Universitet, s. 282-5
6. Dan Ch. Christensen, s.920-941. Roskilde bys historie II, s. 270.
7. Ada Bruhn Hoffmeier, s. 309-311
8. Forhandlinger... 1849, s. 4-9
9. I flere artikler og værker nævnes datoen mandag 12. juli, en fejl, som vist skyldes Otto Andrup i Jul i Roskilde 1946 s. 3. Heri er der også andre unøjagtigheder.
10. Berlingske Tidende 15. juli 1847, Roskilde Avis 17. juli 1847 har et kortere referat, som tydeligvis er hentet fra Berlingske Tidende. Se også Roskilde Bys historie II s. 270. Dan Ch. Christensen s. 935-943 refererer såvel den videnskabelige konference som udflugten til Roskilde, som han daterer forkert til 12/7.
11. Syv fotografurere ... forsatsbladet